keramiske noter 64/2026

32. årgang

Keramikkens Venner

Reviews · Besprechungen · anmeldelser · Besprechungen · Reviews

Ved Gunnar Jakobsen

***Invisible Hands*.** Fabrication, Forgery, and the Art of Islamic Ceramics. By Margaret S. Graves. Princeton University Press [Website: https://press.princeton.edu], Oxford 2026. 344 s. ill. litt. noter. ib. 55 £.

Dette er en bog om at forfalske, efterligne og omforme middelalderlig keramik fra den islamiske verden. Det er også en bog om udgravning, handel med og investering i antikviteter – og om, hvordan økonomiske interesser kan sætte sig spor i selve genstandene. Hverken museer eller samlere har haft nogen større interesse i at få belyst denne virksomhed, eftersom markedet for middelalderlig islamisk keramik bygger på forestillingen om det intakte, originale objekt. For både museer og samlere er det afgørende, om et kunstværk er autentisk, restaureret eller en senere bearbejdning af ældre materiale.

Omkring 1900 strømmede store mængder islamisk keramik ud på det internationale kunstmarked, hvor museer og private samlere i Europa og USA ivrigt opkøbte den. Genstandene blev opfattet som middelalderlige originaler, fordi kunst- og antikvitetshandlere samt mellemhandlere skabte en overbevisende fortælling om deres autenticitet. Disse aktører optrådte som kendere og eksperter på et marked, hvor velhavende samlere ønskede at demonstrere både kulturel dannelse og økonomisk overskud. En betydelig del af disse genstande har imidlertid vist sig ikke at være autentiske middelalderlige fund, men produkter af deres egen samtid

Flersprogede mellemhandlere med indgående kendskab til både Mellemøsten og Europa spillede en central rolle i denne proces. De fremskaffede keramikken, skrev artikler, bidrog til udstillinger og kataloger og dermed til at forme fortællingen om genstandenes autenticitet.

Nogle af disse genstande er regulære forfalskninger – nyfremstillede værker, der bevidst blev udgivet for at være gamle. Andre bygger på en autentisk middelalderlig kerne, som er repareret, sammensat af fragmenter fra andre genstande, ommalet og tilpasset markedets forventninger.

I dag gør avancerede analyser som CT-scanning, termoluminescens og andre materialetekniske undersøgelser det muligt at afdække denne keramiks komplekse tilblivelseshistorie. Mange genstande, der blev præsenteret som enestående fund, viser sig at bestå af flere lag bemaling og glasur. Analyserne afslører skruer, kobbertråd og papstrimler, som binder ældre og nyere dele sammen, ligesom fragmenter er samlet med forskellige typer lim, herunder animalsk lim, fiskelim og kaliumsilikat.

Margaret S. Graves fremlægger med dette værk resultaterne af sine omfattende undersøgelser af sådanne genstande. Få har tidligere foretaget så systematiske og omfattende undersøgelser af denne islamiske keramik, hvoraf en stor del i dag befinder sig i museer.

Problemstillingen er ikke ny. Emil Hannover advarede allerede i *Keramisk Haandbog* (1919; engelsk udgave *Pottery and Porcelain – Handbook for Collectors*, 1925) mod forfalskninger af islamisk lertøj. Den er også berørt i *keramiske noter 53* (2021) i anmeldelsen af Oliver Watsons *Ceramics of Iran*.

Særlig tankevækkende er Graves' undersøgelse af "Ragga-keramikken" i Eskenazi Museum of Art. Den viser, at samlingen hovedsagelig består af middelalderlige fragmenter sammensat af dele fra forskellige keramiske genstande.

Graves' analyser bygger ikke kun på naturvidenskabelige og tekniske undersøgelser, men vidner også om et skarpt kunsthistorisk blik. Hun påviser bl.a., at visse motiver, som umiddelbart fremstår middelalderlige, i virkeligheden afspejler det tidlige 20. århundredes forestillinger om middelalderens Iran.

Ifølge Graves har denne omarbejdning længe været kendt blandt konservatorer og specialister. Det nye i bogen er det perspektiv, som hun anlægger. Efter hendes opfattelse er diskussionen alt for ofte blevet reduceret til et spørgsmål om ægte eller falsk, hvor afsløringen af en forfalsk-

ning samtidigt blev en udstilling af forskeres og samleres godtroenhed.

Graves foreslår derfor, at de bearbejdede genstande også bør ses som udtryk for omsorg, restaurering og håndværksmæssig kunnen. De mennesker, der arbejdede med keramikken, fremstår ikke blot som forfalskere, men også som håndværkere og forvaltere af kulturarven. I mange tilfælde skjuler overmalingerne ikke de ældre dekorationer, men indgår i en bearbejdning, hvor nyt og gammelt bringes i balance. Samtidigt peger hun på, at det kræver betydeligt større teknisk kunnen at samle uensartede fragmenter til en overbevisende helhed end at fremstille et nyt objekt fra bunden. Hun beskriver derfor disse sammensatte værker som en "metafysisk bedrift", hvor forskellige historiske øjeblikke bogstaveligt talt sys sammen.

Hovedreglen inden for museumsverdenen er, at en restaurator gerne må supplere et værk, men ikke sløre grænsen mellem gammelt og nyt. Mange af indgrebene omkring 1900 havde netop til formål at fremstå usynlige og dermed styrke forestillingen om genstandenes ægthed. At håndværkerne besad en bemærkelsesværdig teknisk kunnen ændrer ikke ved, at deres arbejde ofte indgik i en kommerciel strategi, hvor genstandene skulle fremstå ældre, mere komplette og dermed være mere værdifulde.

Graves ønsker at flytte opmærksomheden fra spørgsmålet om ægte eller falsk til de håndværksmæssige processer, der skabte de sammensatte genstande. Hendes synspunkt er overraskende, men vil måske bidrage til en mere nuanceret opfattelse af disse værker, men efter anmelderens opfattelse sker det på bekostning af den historiske sammenhæng. Dette perspektiv er efter min opfattelse værdifuldt, men rekonstruktionerne var ikke blot udtryk for restaurering og håndværksmæssig kunnen; de var samtidigt en del af et internationalt kunstmarked, hvor forestillingen om autenticitet havde en afgørende økonomisk betydning.

Margaret S. Graves har skrevet en tankevækkende bog, der med sine naturvidenskabelige analyser og skarpe kunsthistoriske iagttagelser giver et langt mere nuanceret billede af disse genstandes tilblivelseshistorie. Jeg er imidlertid mindre overbevist af hendes forsøg på at flytte opmærksomheden fra forfalskning til håndværk. De to forhold kan efter min opfattelse ikke adskilles. Rekonstruktionerne – eller hvad man nu vælger at kalde dem – vidner om betydelig teknisk kunnen, men denne kunnen blev ofte sat i arbejde for at styrke forestillingen om autenticitet og dermed genstandenes markedsværdi.

Gunnar Jakobsen